

Краснобрижий А. М.,
аспірант кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

THE MODERN TENDENCIES OF CORRUPTION COUNTERACTION IN UKRAINE

У статті окреслено сучасні тенденції протидії корупції в Україні та проаналізовано позицію тих вчених, які вважають, що запроваджувати міжнародний досвід слід з урахуванням особливостей національної правотворчої та правозастосовної практик.

Ключові слова: право, закон, порушення, злочин, покарання, корупція, відповідальність.

В статті обозначены современные тенденции противодействия коррупции в Украине и проанализирована позиция тех ученых, которые считают, что вводить международный опыт следует с учетом особенностей национальной правотворческой и правоприменительной практики.

Ключевые слова: право, закон, нарушение, преступление, наказание, коррупция, ответственность.

The article outlines the modern tendencies of corruption counteraction in Ukraine; it is supported those scientists, which consider that international experience should be applied with considering the peculiarities of national lawmaking and law enforcement practices.

Key words: right, law, violation, crime, punishment, corruption, responsibility.

У Конституції України в ч. 2 ст. 6 проголошено, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Наведене положення Основного Закону держави однозначно є головною загальною засадою, визначальним чинником діяльності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування виключно у рамках правового поля, жодне їх рішення не може суперечити закону.

Кожного дня з екранів телевізорів, сторінок друкованих та електронних видань ми чуємо про нові факти корупції в освіті, медицині, судовій системі, правоохоронних органах, органах влади та місцевого самоврядування. І це в період «активної» боротьби з корупцією, оновлення антикорупційного законодавства та адаптації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог Європейського Союзу.

За результатами проведеного опитування щодо стану корупції в Україні у 2015 р. 57,2% респондентів зазначили, що він не змінився, 27,7% – погіршився і тільки 15,1% відзначили про покращення стану протидії корупції.

Корупція є глобальним, інтернаціональним явищем. Вона притаманна кожному суспільству та кожній державі. Відмінність полягає лише в розмірах, об'ємах та формах. Так, за результатами проведених досліджень громадською організацією «Трансперенсі Інтернешнл Україна» індекс сприйняття корупції в Україні складає 27 зі 100 можливих. На цьому ж рівні поряд з Україною знаходяться Іран, Камерун, Непал, Нікарагуа і Парагвай. Найбільш корумпованими країнами світу є Північна Корея та Сомалі. Індекс сприйняття ступеня поширеності корупції у державному секторі цих країн складає 8 балів. Очолювали антикорупційний рейтинг 2015 році Данія (91), Фінляндія (90) та Швеція (89) [1].

Основою для написання статті стали праці П.П. Андрушка, Ю.В. Бауліна, О.І. Бойка, В.І. Борисова, В.К. Гришука, О.О. Дудорова, В.П. Ємельянова, М.Й. Коржанського, Т.В. Корнякової, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, А.А. Тер-Акопова, М.І. Хавронюка, Є.В. Фесенка, В.В. Шаблістого, С.С. Яценка та ін.

Внесок цих та інших вчених у вирішення розглянутої проблеми є таким, що створив підґрунтя для подальших наукових розвідок, оскільки до сьогодні кримінально-правові та кримінологічні наслідки нової антикорупційної політики потребують свого вивчення.

Корупція як соціально неприйнятне явище завдає значної шкоди як в матеріальному, так і в моральному аспектах. У матеріальному вимірі визначити збитки від корупції дуже важко, оскільки сторони цього процесу не зацікавлені в повідомленні правоохоронним органам про факти хабарництва. Поряд з цим спотворюються економічні стимули, оскільки переваги надаються не найбільш добросовісним компаніям, а лобіюються інтереси фірм, керівництво яких має політичні зв'язки. Це призводить до зменшення інвестування у фізичний та людський капітал, до соціальної несправедливості та зниження економічного зростання. На думку Деніела Кауфмана (всесвітньо відомого експерта з проблем вивчення та протидії корупції, президента Інституту природних ресурсів управління), якщо Україна подолає корупцію та відновить владу закону, то в країні можна очікувати приріст доходу на душу населення в довгостроковій перспективі до 29 000 доларів США [4].

Одним з напрямків розвитку держави за вектором національної безпеки є оновлення влади та антикорупційна реформа. Метою останньої визначено суттєве зменшення корупції в Україні,

зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Керівництвом нашої держави передбачається досягнення задекларованої мети шляхом впровадження нових антикорупційних механізмів, зокрема, декларування майнового стану публічних службовців, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців та моніторинг їхнього способу життя. Запорукою ефективної боротьби з корупцією також є створення ефективної системи органів протидії цьому негативному соціально-правовому явищу. Так, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (далі Стратегія) передбачається створення Національного антикорупційного бюро України (для виявлення і розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб) та Національного агентства з питань запобігання корупції (для впровадження інструментів попередження корупції та здійснення контролю за доброчесною поведінкою службовців щодо конфлікту інтересів, декларування майна тощо) [2].

Національне антикорупційне бюро було утворено Указом Президента України № 217/2015 від 16 квітня 2015 року та вже надає перші звіти про результати своєї діяльності. Разом з цим орган, призначення якого є не менш важливим та в певній мірі визначальним, – Національне агентство з питань запобігання корупції до цього часу ще не працює. Тобто практично півтора року пройшло з моменту підписання Стратегії, а більшість передбачених нею заходів так і залишились на папері.

На думку голови представництва Євросоюзу в Україні Яна Томбінські, в Україні не вистачає політичної волі для проведення боротьби з корупцією. Відповідно, якщо Національне агентство з запобігання корупції досі ще не створене, значить хтось не зацікавлений в найскорішому його створенні [3].

В процесі реалізації антикорупційної стратегії, як зазначалося вище, створено новий державний правоохоронний орган – Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро), завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [5].

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII передбачено процедуру створення Національного бюро та призначення його членів. Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. Кандидати на посаду Директора Національного бюро визначаються комісією з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного бюро відповідно до результатів відкритого конкурсного відбору на цю посаду. До складу Конкурсної комісії входять:

- 1) три особи, яких визначає Президент України;

- 2) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України;
- 3) три особи, яких визначає Верховна Рада України.

На нашу думку, задекларована процедура призначення Директора Національного бюро містить корупційні передумови, оскільки члени конкурсної комісії можуть мати особистий інтерес, віддаючи перевагу тому чи іншому претенденту на посаду директора Національного бюро. Тобто передбачено, що очолювати орган досудового слідства, який буде займатися протидією корупційним правопорушенням, «потрібна владі» особа.

Борисов В. І. зазначає, що становлення України як незалежної держави в першій половині 90-х років ХХ століття характеризувалося різким зростанням насильницької злочинності, злочинів господарських та проти власності. Особливої небезпеки для суспільства набули організована злочинність і корупція. Такий стан речей обумовив прийняття низки законодавчих, організаційно-правових та адміністративно-управлінських заходів, спрямованих на посилення боротьби зі злочинністю та корупцією. Завдяки цьому вдалося суттєво знизити рівень корисливо-насильницьких злочинів, убивств, проявів бандитизму. Набули цілеспрямованого й усталеного характеру правові заходи боротьби з торгівлею людьми, легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, порушеннями виборчого законодавства під час виборів до органів державної влади й органів місцевого самоврядування тощо. Між тим гострою проблемою для українського суспільства залишається корупція. Незважаючи на збільшення кількісних показників боротьби із цим соціальним явищем, значна частина найбільш небезпечних корупційних діянь залишається прихованою від суспільства. Аналіз нормативних актів та організаційно-правових заходів дає підстави для висновку, що неефективність їх втілення була зумовлена неправильно обраним напрямком боротьби з корупцією, оскільки центр її тяжіння було переміщено з кримінально караних діянь на адміністративні правопорушення [6, с. 311–312].

Згідно з чинним КК України суд може призначити покарання у вигляді обмеження волі на строк від одного до п'яти років (ч. 2 ст. 61 КК України) або у вигляді позбавлення волі на строк від одного до п'ятнадцяти років (ч. 2 ст. 63 КК України). Окрім цього, ст. 64 КК України передбачає довічне позбавлення волі за вчинення особливо тяжких злочинів, при цьому таке покарання застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК України, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Далі вчений ставить риторичне запитання: «Навіщо суду не призначити такі законодавчі повноваження, а встановлювати міру покарання за злочин?». На його думку, у такому випадку ми вже маємо не суд, а якийсь трибунал, який може все, оскільки він діє на свій розсуд, маючи такі величезні можливості щодо «маневру». Ось чому наше суспільство так негативно ставиться до судової системи в державі, бо на такому «благодатному» ґрунті і процвітає корупція [7, с. 174].

Андрушко П. П. констатує, що Міністерство юстиції України (фактичний розробник (автор) антикорупційних законів) визнає той факт, що процес реформування антикорупційного законодавства України є фактично перманентним (поетапним). Очевидно, що кожен наступний черговий етап, як і всі попередні, виникатиме після чергового етапу оцінювання GRECO (групи держав Ради Європи проти корупції) стану приведення законодавства України у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи (а не з положеннями Конвенції ООН проти корупції, як вважає Міністерство юстиції України), результатом чого буде чергова констатація повного чи часткового виконання згадуваних рекомендацій GRECO, які є імперативними, оскільки Верховна Рада України 18 жовтня 2006 року ратифікувала Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, Конвенцію ООН проти корупції та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією без жодної заяви чи застереження [8, с. 484].

В. П. Попович звернув увагу на окремі проблеми кримінальної відповідальності за корупційні злочини, що виникли у зв'язку з перейменуванням поняття «хабар» на «неправомірну вигоду», та вказав про її невідповідність згаданим міжнародно-правовим актам. Більше того, впродовж майже 10 років існування норм про кримінальну відповідальність за корупційні злочини, вони залишались майже незмінними. При цьому, як засвідчують офіційні статистичні дані Верховного Суду України, з 2001 до 2011 року кількість засуджених за одержання хабара збільшилась у 2 рази (у 2001 році – за ст. 368 засуджено 376 осіб, а в 2011 році – 767 осіб). Зважаючи на це, навряд чи можна говорити про недовіду існуючих на той час кримінально-правових норм, які передбачали відповідальність за окремі види хабарництва [9, с. 506].

Заміна у 2013 році в КК України традиційного та зрозумілого в теорії та на практиці слова «хабар» на словосполучення «неправомірна вигода» є необгрунтованою з огляду на ст. 12 Конвенції ООН проти

корупції, ст.ст. 2–11, 18, 36, 37 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та передчасною, оскільки поки відсутні керівні роз'яснення щодо розуміння неправомірної вигоди, а це утворює непотрібний відрив теорії від практики [10, с. 527–530].

Отже, кримінально-правове забезпечення протидії корупції в Україні здійснюється поетапно, а не системно, тобто відсутня єдина ідеологія щодо зниження рівня корупційних проявів до соціально терпимого (допустимого) рівня, оскільки це явище, як і злочинність в цілому, неможливо подолати, побороти чи викоринити. Бездумне слідування міжнародному досвідові протидії корупції призводить до безпосередніх проблем його практичної реалізації, адже криміналізація так званого «голого умислу» (відповідальність за думки, погляди) на прикладі пропозиції неправомірної вигоди призвела до його ототожнення із замахом на отримання або надання неправомірної вигоди, що взагалі не піддається якомусь логічному обгрунтуванню. Особливо це видно на прикладі того, що навіть не всі законодавчі новачки відповідають тим рекомендаціям міжнародних інституцій, на виконання яких вони приймалися [11, с. 171].

Відправною точкою у справі протидії корупції є правильне розуміння соціальної та правової сутності цього явища. Цей момент, незважаючи на його теоретичний аспект, є надзвичайно важливим для практичної діяльності протидії корупції, оскільки без розуміння сутності корупції неможливо визначити реальні цілі такої протидії й адекватні засоби їх досягнення. На цьому ґрунтується розробка і реалізація стратегії протидії корупції [12, с. 366].

Резюмуючи викладене вище зазначимо, що впродовж останніх років у державі були створені якісно нові антикорупційні органи – Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Фактично починає функціонувати Фактично створюється якісно новий механізм протидії та притягнення до відповідальності корупціонерів. Це значно підвищить ефективність антикорупційної політики держави, посилить громадський контроль та «прозорість» державних службовців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Індекс сприйняття корупції – 2015. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://ti-ukraine.org/CPI-2015/faq_CPI-2015/
2. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 / Президент України // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – С. 8.
3. Томбінські Е. Побороти корупцію в Україні – питання політичної волі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/1969036-tombinski-poboroti-korupciu-v-ukraini-pitanna-lise-politichnoi-voli.html/>
4. Шенотило О. Ціна корупції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krytyka.com/ua/articles/tsina-koruptsiyi>
5. Про Національне антикорупційне бюро України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII: за станом на 23 грудня 2015 р. / Верховна Рада України // Голос України. – 2014 – № 206.
6. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – Вип. 100. – С. 305–312.
7. Воробей П. А. Дія закону про кримінальну відповідальність і караність злочину / П. А. Воробей // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2011. – № 2 (54). – С. 172–178.
8. Андрушко П. П. Реформування антикорупційного законодавства України: процес продовжується / П. П. Андрушко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовтня 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С. 481–485.
9. Попович В. П. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за корупційні злочини / В. П. Попович // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовтня 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С. 502–506.

10. Андрушко П. П. Реформування антикорупційного законодавства України: процес продовжується / П. П. Андрушко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовтня 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С. 481–485.
11. Шаблистий В. В. Питання системності кримінально-правового забезпечення протидії корупції в Україні / В. В. Шаблистий // Актуальні питання протидії корупції у сучасних умовах : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 29 листопада 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 168–171.
12. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.